

Nr 602

Av herrar **Nyman** och **Stefanson**, *angående forskningspolitiken.*

(Lika lydande med motion nr 695 i Andra kammaren)

Samhället och forskningspolitiken

Det är statsmakternas uppgift att utforma och fastställa samhällets forskningspolitik. Riktlinjerna för avvägningen mellan olika vetenskapliga och tekniska forskningsinriktningar mellan samhällets och näringslivets insatser måste ansluta sig till samhällets allmänpolitiska mål. Det kräver ett samspel mellan forskningsorgan, myndigheter och näringsliv samt en central forskningsorganisation. Det är fråga om en invecklad beslutsprocess där många intressen skall komma till tals och vägas. Målsättningen är att skapa en organisation som möjliggör en långsiktig forskningsplanering och ett klart redovisande av de prioritetskriterier som användes vid anslagstilldelning. Att forma en forskningspolitik är en invecklad och svår uppgift. Med Sveriges begränsade resurser är det emellertid nödvändigt att vårt lands resurser koncentreras på sådana områden där vårt kunnande bäst kan göra sig gällande.

Under senaste år har sådana vetenskaper, som angriper problem med anknytning till förhållanden som rör mänsklig och social miljö, vuxit i betydelse och efterfrågan. Det har gällt frågor om naturresursernas utnyttjande, energiförsörjning, livsmedelsförsörjning, mål och medel i socialpolitiken, estetiska ämnesområden etc. Det har gällt att stimulera sådan forskning som kan bidra till att förbättra den enskildes livsvillkor i den tekniskt och socialt föränderliga samhällsmiljön.

Folkpartiet har genom olika motionsinsatser visat att partiet velat stödja en sådan prioritering av våra forskningsresurser. Det gäller motioner om arbetsvetenskaplig forskning, som partiet drivit sedan 1950-talet, samhällsforskning som underlag för bedömning av olika reformer och deras verkningar, framtidsforskning, socialpolitisk forskning, åldringsforskning m. fl. områden.

Prioritering och beslutsfattandet

I forskningspolitiken ingår fördelning av resurserna på olika forskningsområden. Hitintills har den tekniska, medicinska och naturvetenskapliga forskningen gynnats framför andra forskningsgrenar emedan det ansetts

att forskningen inom dessa områden snabbare medverkat till ekonomisk tillväxttakt än annan forskning. Detta får icke innebära att även övriga forskningsområden icke hålls på en hög nivå enär många av dem såsom humanistisk, samhällsvetenskaplig och juridisk forskning även medverkar till förbättrade sociala betingelser och skapandet av en mänskligare miljö.

Den prioritering som dock nu måste göras är svår att genomföra därför att vi ofta saknar tillräckligt underlag för våra bedömningar. Ramen för våra anslag är också begränsad och gör att de flesta forskningsområden anser sig ej få tillräckligt med medel.

Särskilt svårbedömbara är sådana stora satsningar som gäller t.ex. rymdforskning, kärnfysik eller atomforskning (accelerator). Här gäller det att det finns alternativa mål att räkna med i bedömningen och ha klart för sig vilka andra forskningsinsatser som måste stå tillbaka. Dessa frågor anser vi bör komma med i en utredning om forskningens mål och organisation i vårt land.

Forskningsorganisationen

En förutsättning för god forskningsplanering är en väl fungerande organisation som kan överblicka hela forskningsfältet, analysera alternativa lösningar och ge underlag för en principiell forskningspolitisk debatt om hur mycket som skall satsas på forskning och utvecklingsarbete.

Tyvärr är fortfarande underlaget för en bedömning osäker genom att uppbyggnaden av en tillräckligt omfattande forskningsstatistik ännu icke är färdig inom SCB.

I detta sammanhang har diskuterats forskningsberedningens ställning som rådgivande organ enbart till regeringen eller om den bör tilldelas en vidgad status och uppgift.

Samverkan inom- och utomlands

Under 1970-talet måste samarbetet mellan de olika forskningsområdena öka för att vi skall kunna få en bättre total överblick över forskningens betydelse för samhället. Sådant samarbete över ämnesgränserna är nödvändigt och förekommer i ökad utsträckning. »Vi måste samlas kring problemet mänsklighetens, samhällets och individens framtid, kring en mänsklig vetenskap», framhåller professor Segerstedt i ett föredrag. Kunskaper om den mänskliga miljö i vidaste bemärkelse och den biologiska och sociala människans reaktion och relation till denna miljö blir inte bara angelägna utan nödvändiga.

Det är en berättigad önskan att de stora och starkt ökande resurser som investeras i universitet och högskolor skall verka som en stark dynamisk faktor i utvecklingen. För att detta skall vara möjligt fordras nära anknytning till samhället i övrigt.

Framgångsrika åtgärder för samverkan mellan universitet, högskolor och näringsliv fordrar att universiteten och högskolorna får effektivare och smidigare organisatoriska former än de nu ofta har. Önskemål har framkommit om starkare samverkan dels mellan universitets- och högskoleinstitutionerna inbördes, dels mellan universiteten och högskolorna å ena sidan samt statliga och kommunala myndigheter och näringslivet å den andra. Detta framhölls särskilt starkt i samband med behandlingen av propositionen om styrelsen för teknisk utveckling och utvecklingsbolaget. Frågan har behandlats i olika utredningar.

De förslag som framlagts kan generellt indelas i två huvudgrupper: samverkan på lokal nivå och på riksnivå mellan institutioner inom samma eller liknande ämnesområden. För den lokala samverkan har storinstitutioner och centra omfattande ämnesområden bildats. Därutöver finns behov av både formella och informella gruppbildningar för att stimulera samarbetet.

De förslag som framkommit i promemorian Forskningssamverkan universitet och högskolor — näringsliv om s. k. PFU-grupper är en ny företeelse som lovar gott för utveckling av tvärvetenskaplig forskning. Dessa grupper bildas vanligen spontant och arbetar huvudsakligen informellt. Det kan vara motiverat att i vissa fall ge dem en fastare organisatorisk form.

På lokal nivå har vissa s. k. centra visat sig fylla en stor uppgift då det gäller att planera forskningsprojekt samt främja tvärvetenskaplig samverkan.

Vi delar UKÄ:s synpunkter att det är angeläget att såväl grupper och centrumbildningar av detta slag som samarbetsorgan på riksnivå bör ges resurser för att kunna arbeta effektivt. För dessa båda typer av samlingsgrupper erfordras enligt UKÄ sannolikt också något organ för ledning av verksamheten.

Forskningssamverkan mellan enskilda intressenter och universitets- och högskoleinstitutioner är även föremål för diskussion. En sådan organisatorisk forskningssamverkan är mycket angelägen. Den bör enligt UKÄ kunna organiseras så att vissa forskningsledare inom större forskningsinstitut och forskningsenheter förordnas till extra professorer på viss tid med handlednings-, examinations- och viss undervisningsskyldighet. Vi anser förslaget värdefullt och att det borde realiseras.

Svensk forskning måste vara en del av den internationella forskningen som för ett land som Sverige med sina relativt begränsade forskningsresurser, vilka kräver koncentration och prioritering av inriktningen och insatserna, är nödvändig. En koncentration till vissa områden av forskningen kan skapa »gap» inom andra vad beträffar forskarverksamhet. Detta kan endast avhjälpas genom internationellt samarbete och utbyte av erfarenheter. Direkt internationellt samarbete på vetenskaplig nivå mellan

aktiva vetenskapsmän är ett av de väsentligaste dragen i modern forskning liksom att denna verksamhet samordnas av forskarna själva. Sverige har inbjudits av de 6 EEC-länderna till vetenskapligt samarbete på vissa viktiga områden som databehandling, telekommunikation, utveckling av transportmedel, luft- och vattenföroreningar och andra miljöförsämrande områden. Andra mycket viktiga områden är rymdforskning, atomforskning, miljöforskning som kräver internationell samverkan. Ett ökat stöd till internationell forskningssamverkan förutsätter vi skall beaktas.

Forskningsråden

Råden under 1970-talet kommer att få ett vidgat ansvarsområde och ökat ansvar för forskning och forskarutbildning. För att de skall kunna genomföra dessa uppgifter behöver de en snabb ökning av sina anslag, ett allt intensivare samarbete mellan de olika råden och större uppmärksamhet på prioritering och planering.

Redan i fjolårets motioner från folkpartiet påpekade vi beträffande forskningsrådets anslagsutveckling att en relativ minskning i förhållande till statsutgifterna inträtt. Denna relativa minskning beror givetvis icke på att råden sänkt sina äskanden. 1968/69 översteg rådets anslagsäskanden de beviljade anslagen med cirka 45 % och 1969/70 med cirka 57 %. Även i årets budget uppstår stora skillnader mellan begärda och beviljade medel.

De statliga forskningsråden anser sin situation allvarlig och har vid »forskningsrådsriksdag» den 23 oktober 1969 krävt en ny anslagspolitik. Alla råden har fått det svårare att fullfölja sina anslagsprogram.

Vi anser det vara en avgörande svaghet i den nuvarande anslagspolitiken att det inte existerar någon långtidsplanering av anslagen från statsmakternas sida. Vi önskar en femårsplanering av anslag till forskningsråden. Det skulle möjliggöra för dessa att planera sin expansion på längre sikt och medföra ett effektivare utnyttjande av forskningsanslagen.

Forskningsrådets uppgift var från början att stimulera och ge anslag till olika forskningsprojekt men har mer och mer belastats av att finansiera permanenta forskartjänster. Detta förklarar bl. a. att rådets utrymme för ny verksamhet medfört äskande om allt högre anslag som icke i någon nämnvärd utsträckning tillgodosetts. Detta kräver bl. a. en översyn av forskningsrådets anslag, uppgifter och organisatoriska former i framtiden.

Det avtal om stöd till kollektiv teknisk forskning under en femårsperiod inom angiven ram anser vi värdefullt och skulle också kunna tillämpas inom andra forskningsområden.

Vad det vidare gäller de konkreta anslagssummorna till de olika forskningsråden har det varit en brist att motiveringarna för dessa anslag, som starkt bantats ned för ovan angivna råd, ej angivits i statsverkspropositionen.

Tung vetenskaplig apparatur

Det stigande behovet av tung utrustning icke minst inom de tekniska och naturvetenskapliga forskningsområdena är synnerligen stort och som om det ej tillgodoses inverkar starkt begränsande på vetenskaplig utveckling och framstegstakt. Sedan gammalt är organisk kemi, elektronik, fasta tillståndets fysik och materiallära speciellt krävande beträffande tyngre apparatur. Dessa ämnen svarar ju även för en väsentlig del av industrins grundforskningsunderlag.

De vetenskapliga institutionernas materielanslag tillsammans med det till kanslersämbetets förfogande ställda anslaget avsett för ersättning av försliten omodern eller eljest olämplig apparatur täcker knappast längre underhållskostnader och nödvändig ersättningsanskaffning.

I årets statsverksproposition har STU begärt särskilt anslag för utrustning på 18 miljoner kronor, d. v. s. mer än vad den reella anslagshöjningen för STU utgör (cirka 11 miljoner kronor). Departementschefen anser att ett särskilt utrustningsanslag bör anstå. Utrustning får anskaffas inom programmet för finansiellt stöd till forsknings- och utvecklingsverksamhet.

Något måste göras åt forskningsutrustningen om svensk forskning och därav beroende industri i fortsättningen på ett tillfredsställande sätt skall kunna fullgöra sina samhällsuppgifter. Ett förslag är att skapa en särskild fond för att öka möjligheterna att anskaffa nödvändig apparatur. Vi föreslår att frågan utredes och förslag om en sådan fond förelägges 1971 års riksdag.

Industrieforskning och utveckling

Enligt vissa beräkningar skulle kostnaderna för den forskning som utförs inom näringslivet utgöra cirka 1,1 miljarder kronor under 1967, vilket innebär en god utveckling. Men insatserna är mycket ojämna mellan branscherna och företagen och utföres främst av de stora företagen, medan de medelstora och mindre icke har samma möjlighet till egen forskning utan får gå till branschforskningsinstituterna. Vi anser därför att åtgärder bör vidtagas att ytterligare stödja FOU-aktiviteter speciellt för medelstora och mindre företag.

Det finns all anledning att beakta de villkor under vilka näringslivet bedriver sitt forsknings- och utvecklingsarbete. Ofta karakteriseras det av lång utvecklingstid, stora kapitalinsatser och osäkra marknadsbedömningar. Folkpartiet har flera år yrkat på att företagen skulle få ökad avdragsrätt för forskningskostnader vid beskattning, vilket industriministern nu aviserat en utredning om.

Folkpartiet har under flera år yrkat på att beställnings- och kontraktsforskningen skulle byggas ut.

Vi har föreslagit att man skulle kunna vidta ändringar i skattelagstift-

ningen för att dels ge avdragsrätt för alla forsknings- och utvecklingskostnader på samma villkor som för andra driftkostnader, dels möjliggöra avdragsrätt för fondering för framtida forskningskostnader inom företaget.

Man skulle kunna inrätta ett institut för tekniska prognoser med uppgift att söka ge näringsliv och statsmakter en bild av den tekniska och vetenskapliga framtidsutvecklingen och av vilka möjligheter som kan komma att stå till förfogande. Därigenom kan förbättrad planering och ökad konkurrenskraft uppnås samtidigt som marknadsosäkerheten minskas.

Man skulle kunna effektivisera och utöka samarbetet stat-näringsliv inom branschforskningsinstituterna.

Man skulle kunna skapa en effektivare organisation för samarbete och informationsutbyte mellan näringsliv, universitet och forskningsinstitut t. ex. när det gäller förmedling av forskningsuppdrag och forskningsresultat. En möjlig form för en sådan organisation är att man inrättar ett fristående institut för forskningsförmedling inom ramen för styrelsen för teknisk utveckling i enlighet med de riktlinjer som drogs upp i en motion från vårt håll i anledning av proposition 1968/69 om teknisk forskning och utveckling.

Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA)

I en diskussion om forskningspolitikens instrument har IVA sin givna plats. IVA har under sin drygt femtioåriga existens tagit initiativ till många forskningsprojekt, ibland genomförda i egen regi, oftare på akademiens initiativ av stat och näringsliv eller dessa bägge i samverkan. Genom sina nära kontakter både med statlig forskning och med näringslivets forskare fyller IVA en betydelsefull roll för samordning, överblick och prioritering av forskningsinsatser.

IVA har omfattande internationella kontakter och har t. ex. gjort betydelsefulla insatser när det gäller att skaffa information och förmedla kontakter med forskning i länder som av olika orsaker varit svårtillgängliga för svenskar.

Merparten av sina inkomster erhåller IVA i form av projektbundna bidrag från forskningsråd och fonder och även från styrelsen för teknisk utveckling. De direkta statsbidragen täcker mindre än 1/10 av akademiens totala utgifter. I och för sig är det olyckligt för IVA:s långsiktiga planering att man är så beroende av projektbundna bidrag.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1970/71 anför IVA att dess statsanslag till den centrala verksamheten bör höjas med 600 000 kronor till 1,1 miljoner kronor. Det anförda motivet är bl. a. de ökade krav på insatser och tjänster som ställs på IVA från olika statliga organ. Departementschefen tillstyrker blott en höjning med 35 000 kronor. Enligt vår mening är detta alltför blygsamt. En höjning med ytterligare 200 000 kronor är väl motiverad. Annars finns risk att IVA:s verksamhet hämmas eller försvåras på ett olyckligt sätt.

Forskarutbildningen

Den reform av forskarutbildningen som beslöts av 1969 års riksdag innebar en effektivisering av den högre utbildningen. För att reformen skall få något reellt innehåll erfordras dock att de studerande erhåller undervisning och handledning i den utsträckning som angavs i propositionen 1969: 31. Den kritik som vid förra årets riksdag riktades mot förslaget innebar i första hand att resurstilldelningen var för liten.

I årets statsverksproposition deklarerar utbildningsministern som sin uppfattning att forskarutbildningsreformen nu måste genomföras i sin andra etapp. Behovet av åtgärder härför har emellertid blivit otillräckligt belyst och därtill starkt underskattat.

Denna fråga har tagits upp i annat sammanhang.

Universitetskanslersämbetet har i sina anslagsäskanden för kommande budgetår liksom i fjol redovisat tvåårsplaner för inrättande av högre forskar- och universitetstjänster. Detta har skett för att myndigheterna skall fatta beslut i sådana frågor längre tid i förväg, vilket hittills ej tillräckligt beaktats. Vi anser att flerårsplaner för inrättande av högre tjänster på professorsnivå är nödvändiga i framtiden för att en långsiktig personalplanering skall kunna åstadkommas.

Av vikt är också att forskarna får tillfälle att ägna tillräcklig tid åt just forskning. I det sammanhanget har diskuterats att avskilja den lägre akademiska undervisningen från forskningen.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställer vi,

- A. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla
 1. att en parlamentarisk utredning tillsättes för att verkställa en förutsättningslös översyn av forskningens mål, organisation och anslag, varvid också bör beaktas forskningsberedningens status och framtida uppgifter,
 2. att denna utredning även tar upp de i motionen nämnda åtgärderna att främja industriforskning och utveckling,
 3. att en femårsplanering av anslagen till forskningsråden, inklusive STU, förelägges riksdagen,
 4. att en särskild fond för anskaffning av vetenskaplig apparatur utredes och förslag därom förelägges 1971 års riksdag,
 5. att inrättandet av nya tjänster på professorsnivå redovisas för riksdagen i flerårsplaner, samt
- B. att riksdagen till Bidrag till Ingeniörsvetenskapsakademien anvisar ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 200 000 kronor förhöjt anslag av 735 000 kronor.

Stockholm den 28 januari 1970

Sven Nyman (fp)

Stig Stefanson (fp)